

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Коновал Людмили Володимирівни

«Інформаційні потреби користувачів наукових бібліотек: стан і перспективи розвитку в умовах електронної комунікації»,

представлену на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з плановими науковими темами. Всеосяжна інформатизація сучасного суспільства, економічні та соціально-політичні трансформації стали визначальними чинниками розвитку всіх сфер життєдіяльності людини. Ці процеси не обійшли осторонь і діяльність бібліотеки як соціального інституту, що здійснює інформаційне забезпечення науки, освіти, економіки та культури. Необхідність оперативного реагування бібліотечно-інформаційних установ на зміни у суспільстві та впровадження нових форм і методів обслуговування для задоволення інформаційних потреб користувачів підкреслюють своєчасність здійснення дисертаційного дослідження. Не викликає сумнівів нагальність вивчення та узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду у галузі організації дослідницької інфраструктури та його поширення у бібліотечно-інформаційній діяльності. Тому обрана тема є актуальною не тільки в теоретичному аспекті, а й у науково-практичному значенні з точки зору можливого застосування отриманих результатів дослідження у діяльності сучасних бібліотек, які активно обслуговують користувачів-науківців.

Зазначені аргументи, а також зв'язок роботи з плановими науково-дослідними темами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ): «Підвищення ефективності інформаційної діяльності наукової бібліотеки» (2011–2013 рр., № державної реєстрації 0110U006904); «Розробка

технологічних засад та інфраструктури формування бази знань наукової бібліотеки» (2014–2016 рр., № державної реєстрації 0114U001102); «Розвиток інтелектуальних бібліотечних технологій організації наукових електронних ресурсів» (2017–2019 рр., № державної реєстрації 0116U007921) переконують у своєчасності та значущості дисертаційного дослідження Коновал Л. В.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Наукові результати, теоретичні положення, висновки і рекомендації, що відображені у дисертаційному дослідженні Коновал Л. В., є теоретично обґрунтованими, достовірними та конкретними. Зміст дисертації розкриває основні аспекти теми дослідження. Аргументованими є методологічний апарат й теоретичні засади дослідження, описані у вступі до дисертації та автореферату, які зумовлені конкретним застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме – соціокомунікаційний підхід дав змогу здійснити аналіз характеристик технологічних платформ Інтернету й дослідити специфіку інформаційних потоків (ресурсів і послуг) та інформаційних потреб користувачів через знання властивостей, методів інформації та засобів соціальної комунікації (документної, інформаційної, когнітивної); використання методів класифікації та систематизації інформації, описово-аналітичного та прогнозно-аналітичного методів сприяло розробленню моделі бібліотечно-інформаційного обслуговування та визначення шляхів розвитку інноваційних технологій у напрямі задоволення інформаційних потреб користувачів наукової бібліотеки. Вмотивовано і коректно визначено об'єкт, предмет і мету дослідження. Сформульовані дисертанткою завдання логічно впливають із мети, утворюючи взаємоузгоджене поєднання, яке у взаємодії з обраними методами уможливило успішність дослідження.

Структура роботи відображає послідовність розв'язання поставлених дисертанткою завдань на різних етапах дослідження. Рецензована праця

виконана на високому науково-методичному рівні, а сформульовані в дисертації положення, висновки і рекомендації є теоретично обґрунтованими.

Достовірність та обґрунтованість наукових висновків і рекомендацій підтверджується їх апробацією на 13 міжнародних наукових та всеукраїнських науково-практичних конференціях та викладенням основних результатів у 17 наукових публікаціях дисертанта, в тому числі 10 статей у фахових виданнях України, які індексуються міжнародними науковими базами даних.

Наукова новизна одержаних результатів. Аналіз дисертаційної роботи дає змогу зробити висновок про те, що автором у ході досліджень було отримано такі нові результати: вперше здійснено аналіз національних бібліотечних цифрових проєктів як частини дослідницької інфраструктури з точки зору задоволення інформаційних потреб певних категорій користувачів в умовах електронної комунікації; розроблено та апробовано бібліотечно-інформаційну модель, яка забезпечує ефективне використання інтернет-технологій для задоволення інформаційних потреб користувачів наукової бібліотеки; охарактеризовано особливості формування та динаміки інформаційних потреб користувачів наукової бібліотеки в умовах зміни наукової комунікації під впливом розвитку інформаційних технологій, суспільно-політичних та соціально-економічних змін; представлено авторську інтерпретацію алгоритму виникнення та функціонування інформаційних потреб; обґрунтовано основні тенденції використання інтернет-технологій Веб 2.0, Веб 3.0 та Веб 4.0 у практиці бібліотечно-інформаційного обслуговування. В процесі виконання теми дослідження удосконалено інструментарій та підходи до вибору методів дослідження і аналізу інформаційних потреб користувачів із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Практичне значення отриманих здобувачем результатів полягає в тому, що на основі розроблених у дисертаційному дослідженні алгоритмів взаємодії користувача та бібліотеки під час бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів відповідно до технологічних платформ Веб X.0

запропоновано бібліотечно-інформаційну модель оптимального забезпечення інформаційних потреб користувачів з урахуванням сучасної електронної наукової комунікації.

Структура дисертаційної роботи науково доцільна і композиційно чітка, вступ, три розділи дисертації пов'язані внутрішньою логікою й послідовністю викладу матеріалу. Наприкінці кожного розділу подано висновки, що відповідають тексту дисертації, а також загальні висновки, що цілком відтворюють результати проведеного дослідження. Додатки містять допоміжний матеріал, що надає повноти сприйняттю дисертації. Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок (із них 175 сторінок основного тексту). Список використаних джерел містить 288 найменувань, із них 42 – англійською мовою, додатків. Робота містить 2 таблиці, 5 рисунків, представлено 8 додатків на 12 сторінках.

У **вступі** дисертантом обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологію і методи дослідження. Розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, апробацію результатів.

У першому розділі – **«Стан наукової розробки теми та джерельна база дослідження»** – розглянуто та проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід дослідження теоретичних питань поняття «інформаційної потреби», її виникнення і функціонування (п. 1.1), узагальнено основні підходи до класифікації інформаційних потреб (п. 1.2), методи дослідження інформаційних потреб (п. 1.3). За основу дослідження дисертанткою було взято насамперед з'ясування сутності поняття «інформаційна потреба» із подальшим докладним розглядом особливостей інформаційних потреб користувачів-науковців, різних методологічних підходів до трактування інформаційної потреби.

Ґрунтовно розглядаючи зміст понять «інформаційна потреба», «читач», «користувач», «бібліотечно-інформаційне обслуговування», дисертантка

визначає власну позицію щодо трактування даних термінів у контексті зміни системи наукової комунікації.

Заслуговує схвальної оцінки детальний аналіз можливостей інтегрованої бібліотечної інформаційної системи для проведення оперативного дослідження статистичної інформації про користувачів бібліотеки та їхні інформаційні потреби.

На окрему увагу заслуговує аналіз етапів наукової діяльності та пов'язаних з ними інформаційних потреб крізь призму сучасної наукової електронної комунікації.

Спираючись на результати студіювання проблеми, Коновал Л. В. змогла обґрунтувати, що поширення інформаційно-комунікаційних технологій спричинили зміни у системі наукових комунікацій, що відобразилося у зміні її структури, традиційних засобів та форм обміну інформацією між науковцями та між наукою і суспільством. Ці процеси вимагають від бібліотек перегляду моделей бібліотечно-інформаційного обслуговування та впровадження нових форм задоволення інформаційних потреб користувачів, а використання інформаційних технологій у процесі дослідження інформаційних потреб користувачів забезпечує повноту й оперативність отримання інформації та швидкість і якість її аналітичної обробки.

У другому розділі – **«Технологічний та суспільний розвиток як чинники впливу на динаміку інформаційних потреб користувачів наукових бібліотек»** – на основі комплексного аналізу визначено та схарактеризовано основні причини, які впливають на зміну інформаційних потреб.

Високої оцінки заслуговує теоретичне осмислення суспільно-політичних та соціально-економічних зміни у суспільстві як чинників формування інформаційних потреб користувачів, зокрема: формування нових культурних та соціальних цінностей в умовах незалежності, глобалізаційні процеси, інформатизація суспільства.

На окрему увагу заслуговує аналіз дисертанткою не лише позитивних змін, спричинених розвитком інформаційних технологій, але й акцентування на супутніх проблемах, таких як інформаційне перенасичення, ефект «інформаційного шуму», посилення інформаційної нерівності тощо.

Спираючись на методологічні й теоретичні надбання вчених, дисертантка ґрунтовно підходить до узагальнення характеристик технологічних платформ Інтернету, які стали базовими для розроблення концепцій Бібліотеки Х.0. Вагомим результатом проведеного дослідження стали запропоновані дисертанткою технологічні алгоритми взаємодії користувача та бібліотеки під час бібліотечно-інформаційного обслуговування відповідно до розвитку технологічних платформ Інтернету та змін концепцій від Бібліотеки 1.0 до Бібліотеки 4.0. Обґрунтовано твердження, що подальший розвиток бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів наукових бібліотек невіддільно пов'язаний з технологіями Веб 4.0, зокрема штучного інтелекту та Інтернету речей, а якісне задоволення інформаційних потреб користувачів у Бібліотеці 4.0 залежить від застосування інноваційних та перспективних технологій Веб 4.0 у практичній діяльності.

Науковим досягненням другого розділу є розробка бібліотечно-інформаційної моделі оптимального забезпечення інформаційних потреб користувачів наукової бібліотеки, ретельний аналіз її основних компонентів та їхнього взаємозв'язку.

Третій розділ – **«Діяльність національних бібліотек у інформаційному забезпеченні наукових досліджень»** – присвячений опису національних цифрових бібліотечних проектів як частини наукової дослідницької інфраструктури, що репрезентує науково-культурну спадщину нації в умовах сучасної електронної наукової комунікації.

Заслуговує схвалення вибір для дослідження національних цифрових проектів країн Європи, сходу, пострадянського простору та США. Однією з ознак інноваційності роботи є фокусування уваги дисертантки на історичних

передумовах та особливостях формування цифрового контенту, якості та різноманіття представлення наукового потенціалу, принципах формування та видах цифрових колекцій, специфіці інтерфейсу цифрових проєктів з точки зору користувача.

Представлено й доведено, що держава як інститут влади несе першочергову відповідальність за створення та підтримку таких проєктів, які, як правило, формуються та розвиваються національними бібліотеками країн і втілюються в цифрові проєкти з різними типами ресурсів.

Підтримуємо твердження дисертантки, що створення так званих «гібридних бібліотек» дозволяє використати переваги нових інформаційних технологій, які реалізовані в електронних бібліотеках та інших цифрових проєктах, та досвід традиційних книгозбірень, які, на відміну від інших систем і структур інформаційного забезпечення суспільства, зберігають відомості практично з усіх галузей знань і обслуговують користувачів різних соціальних верств, всіх вікових і професійних категорій.

Особливої уваги заслуговує апробація запропонованої бібліотечно-інформаційної моделі забезпечення інформаційних потреб користувачів наукової бібліотеки на прикладі діяльності НБУВ. Дисертантка детально проаналізувала кожен з компонентів моделі та дійшла висновку, що організація системи електронного науково-інформаційного обслуговування користувачів загалом забезпечує задоволення інформаційних потреб користувачів НБУВ, хоча комплекс бібліотечних технологій, сервісів та послуг потребує постійного удосконалення з урахуванням особливостей або вимог сучасної електронної наукової комунікації.

Характеристика бібліотечних порталів знань як перспективного напрямку онлайн-бібліотечно-інформаційного обслуговування засвідчує високий рівень володіння здобувачем описово-аналітичного та прогнозно-аналітичного методів дослідження.

На всіх етапах дослідження, описаних у трьох розділах дисертації, зроблено узагальнення і висновки. Загальні висновки скорельовані зі змістом

сформульованих у вступові завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати вірогідними й ґрунтовними, що забезпечено вмiлим використанням прикладних наукових досліджень, достатньою кількістю статистичної інформації. Автореферат повністю відповідає змістові дисертаційної роботи та відповідає вимогам МОН до досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Результати дослідження Коновал Л. В. є важливим внеском у розвиток теорії і практики бібліотекознавства, а впровадження результатів дослідження у практику роботи вітчизняних бібліотек сприятиме вдосконаленню задоволення інформаційних потреб користувачів в умовах електронної комунікації.

Відповідність автореферату змісту дисертації. Автореферат достатньо повно відображає зміст дисертації та її висновки. В авторефераті в повній мірі розкрито основні результати, які одержано в процесі дослідження, ступінь новизни розробок, висновки та рекомендації. Автореферат дозволяє також оцінити деякі недоліки роботи та дискусійні питання.

Дискусійні положення та зауваження стосовно змісту дисертації.

Оцінюючи рецензовану дисертацію в цілому позитивно, відзначити окремі дискусійні положення і зауваження, а саме:

1. З огляду на тематичну спрямованість, назву дисертаційної роботи, її об'єкт та предмет доцільно було б проаналізувати не тільки діяльність зарубіжних, а й вітчизняних наукових бібліотек у напрямі створення цифрових бібліотечних проєктів для задоволення інформаційних потреб користувачів в умовах електронної комунікації.

2. Аналізуючи поняттєво-категоріальний апарат дослідження, варто було б розкрити поняття термінів «цифровий бібліотечний проєкт» та «бібліотечний портал знань», якими дисертант активно оперує в третьому розділі (с. 148, 174).

3. У контексті уточнення дисертантом змісту деяких термінів, а саме терміну «інформаційна потреба», не зовсім зрозумілим є використання поняття «невисловлене внутрішнє бажання користувача-суб'єкта» (с. 44).

4. Високо оцінюючи значну джерельну базу дослідження, зауважимо на недостатнє висвітлення закордонних бібліотечних цифрових проектів у іноземних публікаціях.

5. Відзначаючи хороший мовний рівень тексту дисертації, зауважуємо, що подекуди спостерігаємо стилістичні огріхи, технічний недогляд (с. 20, 85, 97, 108).

Зазначені до дисертаційної роботи зауваження не мають принципового характеру, тому не можуть істотно вплинути на загальну високу оцінку виконаної роботи.

Оцінка наукової роботи в цілому. На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертаційне дослідження є самостійною та завершеною науковою роботою, яка за обсягом і обґрунтованістю проведених досліджень відповідає вимогам чинного «Порядку присудження наукових ступенів», затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її автор Коновал Людмила Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотечознавство, бібліографознавство.

Офіційний опонент

кандидат історичних наук,
директор бібліотеки Національної музичної
академії України імені П. І. Чайковського

Н. Ю. Каліберда

